

Hankekuvaus ja Laskennallinen tarveselvitys:

Kohtaamisen keinoin – Varhaisen tunnistamisen ja tuen kehittäminen peruspalveluissa - kehittämishanke

963/00.01.05.00/2025

Yksikkö: Hallintopalvelut, kehittämispalvelut

Laatija: vt. hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen päällikkö Leena Suhonen

Rahoituslaskelma

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (THL) on avannut hyvinvointialueille ehkäisevän päihdetyön hankehaun, joka toteutetaan tarjouspyyntökilpailuna. Hanke kestää vuoden 2026 loppuun. Mahdollista on jatkaa hanketta yhdellä optiovuodella, mutta siitä voi myös kieltäytyä. Mukaan otetaan kilpailutuksen pohjalta kaksi hyvinvointialuetta. Avustussumma on 90 000 €/vuosi/hyvinvointialue. Tarjouksessa on eriteltävä kehittämisrahoituksen käytön lisäksi hankkeelle osoitettava omarahoitusosuus ja sen käyttökohteet. Kilpailutuksessa korkein tarjottu omarahoitusosuus saa vertailussa eniten pisteitä. Alustavasti on varauduttu 10 %:n omarahoitusosuuteen. Omarahoitusosuudeksi voidaan laskea esimerkiksi työskentelytilat, työvälineet, suoran hankeviestinnän ja markkinoinnin kustannukset, aineistot ja materiaalit, suoraan hanketoimintaan liittyvät koulutukset, muut suoraan hanketoimintaan liittyvät alihankinnan kustannukset. Omarahoitusosuuden voi myös maksaa talousarvioon varatulla rahalla.

Karkean laskelman mukaan hankkeen talousarvio olisi vuosittain. Tarkempi talousarvio on valmistelussa.

2025

- henkilöstökulut	55 000 € (1.3.-31.12.2025)
- muut kulut	35 000 €

2026

- henkilöstökulut	73 000 € (1.1.-31.12.2026)
- muut kulut	17 000 €

Kustannukset vuosittain 90 000 € + omarahoitusosuus 10 % eli 9000 €, yht. 99 000 €.

Rahoituksen kuvaus

THL:n kautta saatava hankerahoitus on 90 000 €/vuosi/hyvinvointialue. Hankkeella on yksi optiovuosi/per hyvinvointialue (90 000 €), jonka realisoitumisesta ilmoitetaan viimeistään hankkeen toisena vuotena, kuitenkin mahdollisimman pian. Optiosta voi myös kieltäytyä. Kehittämishankkeen tavoitteena on tukea varhaisen tunnistamisen ja tuen palveluiden systemaattisuuden ja laadun kehittämistä kahdella eri hyvinvointialueella 2025–

2026. THL hakee kahta kiinnostunutta hyvinvointialuetta kehittämään tarjouspyynnön mukaista hankekokonaisuutta. Pohjois-Karjalan hyvinvointialue valmistelee tarjouksen jättämistä viimeistään 26.2.2025.

Hankkeen kuvaus

Hanke toteutetaan v. 2025-2026 (+ mahdollinen optiovuosi) toimeksisaajan ilmoittamissa palveluissa, joita voivat olla ensisijaisesti perusterveydenhuolto, sosiaalihuolto ja siellä erityisesti perheiden palvelut, työikäisten palvelut, ikääntyneiden palvelut ja vammaispalvelut. Myös yhdyspinta kuntaan tai järjestöihin voidaan huomioida hankesuunnitelmassa. Siun sotessa mukana ovat ainakin perusterveydenhuolto (terveysasemat, terapeutit, Mieli-palvelut), sosiaalipalvelut (kasvatus- ja perheneuvola, lapsiperheiden kotipalvelu), ikääntyneiden palvelut (kotihoito, asiakas- ja sosiaaliohjaus). Yhteistyötä tehdään myös ICT-palveluiden kanssa. Tarkempi valmistelu on tältä osin vielä hieman kesken.

Hankkeessa on huomioitava rahapelaaminen, alkoholi ja huumeet. Hanketoiminnassa on oltava mukana paitsi työntekijöiden, myös asiakkaiden, potilaiden ja johdon edustus. Nikotiinituotteet tai muut riippuvuudet eivät kuulu hankkeen piiriin, mutta hankkeessa voidaan tehdä yhteistyötä tahojen kanssa, jotka edistävät tuoreita Tupakka- ja nikotiiniriippuvuuden ehkäisyn ja hoidon Käypä hoito -suosituksia. Hyvinvointialue voi toteuttaa hankkeen tilanteessa, jossa varhaisen tunnistamisen ja tuen prosessit, kuten puheeksi otto ja varhaiset interventiot ovat vasta suunnitteilla tai kehittämistyö on alueella jo alkanut. Hyvinvointialue voi toteuttaa hankkeen myös tilanteessa, jossa se haluaa implementoida jo rakennettua olemassa olevaa varhaisen tunnistamisen ja tuen prosessia laajemmin alueensa muihin palvelukokonaisuuksiin ja -polkuihin.

Siun soten hankkeessa tullaan edistämään ja vahvistamaan seuraavia rahoittajan nimeämiä tavoitteita:

- Edistetään riski- ja haitallisen pelaamisen ja päihteiden käytön varhaista tunnistamista sekä tukea ja Käypä hoito -suositusten mukaisten mini-interventioiden käyttöä
 - o Ehkäisevän päihdetyön polku sisältää valmiin toimintamallin riski- ja haitallisen pelaamisen sekä päihteiden käytön tunnistamiseen (ohjeet puheeksi ottoon sekä tilanteen tarkempaan kartoittamiseen kansallisten mittareiden avulla). Lisäksi polku sisältää Käypä hoito -suositusten mukaisten mini-interventioiden sisällöt päihteittäin ja rahapelaamisen osalta. Polun käyttöönottoprosessien ja henkilöstön koulutusten avulla toimintamallit saadaan käytäntöön.
- Lisätään tuen ja hoidon saavutettavuutta
 - o Kun puheeksi ottoa tehdään kattavammin, tunnistetaan myös avun tarpeessa olevia herkemmin. Henkilöstö saa osaamista varhaisen vaiheen tuen ja neuvonnan antamiseen omassa yksikössään. Ehkäisevän päihdetyö polussa on lisäksi toimintaohjeet jatko-ohjaamisen osalta muihin palveluihin, ja toimintamallin räätälöinnissä huomioidaan yksityiskohtaisemmat ohjeet jatkohoidon järjestämisen osalta. Samaan aikaan laaditaan myös päihteitä käyttävän asiakkaan hoito- ja palveluketjuja (eri ikäryhmille), joten kehittämisprosessit tukevat toinen toisiaan.

- Edistetään kirjaamisen toteutumista palveluissa
 - o Siun soteen on luotu ehkäisevän päihdetyön kirjaamisohje, ja tämänhetkisessä terveydenhuollon potilastietojärjestelmässä on mahdollista kirjata rakenteisesti päihteiden ja pelaamisen puheeksi ottoa ja annettua neuvontaa. Hankkeen aikana käyttöön tulee sosiaali- ja terveydenhuoltoon uusi asiakas- ja potilastietojärjestelmä, jonka osalta kirjaamisen edistämistä tehdään ja koulutetaan henkilöstöä kirjaamaan nämä asiat myös uuteen järjestelmään. Laaditaan uusi kirjaamisohje uuden ohjelmiston käyttöönoton takia, ja tiedotetaan/koulutetaan siihen liittyen.
- Edistetään alueellista tiedontuotantoa rahapelaamisesta ja päihteiden käytöstä ja tehdyistä toimenpiteistä
 - o Kun puheeksi ottoa ja annettua neuvontaa kirjataan rakenteisesti, se kerryttää myös alueellista tietoa rahapelaamisesta, päihteiden käytöstä sekä tehdyistä toimenpiteistä. Hankkeessa selvitetään uuteen APT-järjestelmään liittyvää seurantatiedon kertymistä.
- Edistetään alueen kyvykkyyttä seurata ja arvioida päihde- ja rahapelihaittoja ja varhaisen tunnistamisen ja tuen palveluiden vaikutuksia ja vaikuttavuutta
 - o Raporttinäkymän perusteella pystytään seuraamaan yksikkökohtaisesti varhaisen tunnistamisen ja tuen palvelujen lukumäärää.
- Vahvistetaan sosiaali- ja terveysten palvelujen ammattilaisten puheeksi ottamisen ja varhaisen tunnistamisen ja tuen käytäntöjen osaamista
 - o Hankkeen aikana vahvistetaan hankkeessa mukana olevan henkilöstön osaamista puheeksi ottamiseen ja varhaisen tunnistamisen ja tuen käytäntöihin. Osaaminen karttuu erityisesti palvelualueen avainhenkilöiden osalta, jotka ovat mukana toimintamallin räätälöinnissä, mutta myös palvelualueen koko henkilöstöllä, joka koulutetaan toimintamalliin.
 - o Lisäksi vahvistetaan myös muiden sote-ammattilaisten kirjaamisosaamista

Hankkeen tarve

Hankerahoituksella pyritään vastaamaan alueemme haasteisiin päihteidenkäytön ja rahapelaamisen osalta. Muun muassa alkoholikuolleisuus on Pohjois-Karjalassa maamme kärkitasoa.

Hyvinvointialueellamme on jo olemassa toimintamalli päihteiden ja rahapelaamisen puheeksi ottoon ja varhaiseen tukeen ([Ehkäisevän päihdetyön polku](#)) ja sitä on tähän mennessä viety systemaattiseksi osaksi seitsemän palvelualueen toimintaa. Tarve on laajentaa toimintamallin käyttöä Siun soten palveluissa, sillä meillä on näyttöä siitä, että toimintamallia räätälöimällä kuhunkin palveluun sopivaksi, se juurtuu käyttöön. Palveluista saadun palautteen perusteella EPT-polku on koettu hyväksi tueksi omaan työhön ja osaamisen vahvistamista päihteiden ja pelaamisen puheeksi ottoon tarvitaan perustason palveluissa.

Ennaltaehkäisevä päihdetyö Pohjois-Karjalassa -hankkeessa (2022-2023) kehitettiin ehkäisevän päihdetyön kirjaamisen käytänteitä ja luotiin ohjeistuksia sekä koulutettiin henkilöstöä, ja on luotu pohjaa HYTE-kerroinindikaattoria varten. APTJ-uudistuksen myötä nykyiset kirjaamisohjeet ja käytänteet menevät uusiksi ja tulee laatia uudet ohjeet sekä jalkauttaa niitä käyttöön. Uudet ohjeet tulee jalkauttaa

niihin palveluihin, joissa EPT-polku on jo otettu käyttöön, ja lisäksi laajemminkin Siun sotessa. Tällä on ratkaisevan suuri merkitys sille, miten hyvin hyte-kerroinindikaattoritietoa meille jatkossa kertyy.

Päihteiden käytön osalta on havaittavissa polarisoitumista. Ilmiöiden yleisyyteen vaikuttavat esimerkiksi koulutusaste ja sukupuoli. Päihteisiin (esim. kannabis) suhtaudutaan sallivammin etenkin nuorten keskuudessa. Alaikäiset saavat hankittua päihteitä helposti esimerkiksi sosiaalisen median ja tuttujen kavereiden tai jopa omien perheenjäsenten kautta. Huolta herättävää päihteiden, tupakka- ja nikotiinituotteiden käyttöä tai rahapelaamista oli 7 prosentilla 8.-9.-luokkalaisista vuonna 2023 (koko maa 8%), sekä 14 prosentilla 1. ja 2. vuoden opiskelijoilla ammatillisessa oppilaitoksessa (koko maa 18%) ja 7 prosentilla lukiossa (koko maa 7%). Ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevien huolta herättävä päihteiden, tupakka- ja nikotiinituotteiden käyttö tai rahapelaaminen erottuu korkeampana suhteessa lukion opiskelijoihin tai yläkoulun oppilaisiin, mutta pohjoiskarjalaisten ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoiden osuus on laskenut vuoden 2021 jälkeen, kun taas yläkoulun ja lukion opiskelijoiden tulokset ovat pysytelleet lähes samalla tasolla vuosien 2021 ja 2023 välillä.

Työikäisten ja ikäihmisten käytetyin päihde on edelleen alkoholi, ja riskikäyttäjiä on väestömääräisesti paljon. Erityisesti ikäihmisten kohdalla on myös huoli alkoholin ja lääkkeiden yhteiskäytön riskeistä. Alkoholia liikaa käyttävien osuus (AUDIT-C) (%) pohjoiskarjalaisista 20-vuotta täyttäneistä vuonna 2022 oli 30% ko. väestöryhmästä vastaten valtakunnallista tasoa. PYLL-indikaattorin mukaan pohjoiskarjalaisten alkoholikuolemista johtuvat elinvuosien menetykset ovat vähentyneet vuoden 2021 lukemasta 3264 (koko maa 3021) vuoden 2022 lukemaan 2739. Alkoholia liikaa käyttävien osuutta ja PYLL-indikaattoria tarkastellessa on huomattava, että miesten ja naisten ero tuloksissa on selkeä; vuonna 2022 pohjoiskarjalaisista miehistä alkoholia liikaa käyttävien osuus oli 41%, kun naisten vastaava osuus oli yli puolet pienempi, 18%. Alkoholikuolemista johtuvien elinvuosien menetys oli vuonna 2022 pohjoiskarjalaisilla pienituloisilla miehillä 4193/100 000 vastaavan ikäistä kohden (vuosi 2021: 5224), kun naisilla vastaava luku oli 1033/ 100 000 vastaavan ikäistä kohti (vuosi 2021: 1005).

Työikäisistä pohjoiskarjalaisista kannabista 12 viime kuukauden aikana käyttäneiden osuus (%) oli 4% vuonna 2022, koko maan vastaavan osuuden ollessa 5%. Niin pohjois-Karjalassa, kuin koko maassakin on sukupuolten välillä indikaattorin tuloksissa; miesten osuus kannabista viimeisen vuoden aikana käyttäneiden osuus (Pohjois-Karjala 5%, koko maa 7%) on suurempi, kuin naisten osuus (Pohjois-Karjala 2%, koko maa 3%).

Alkoholia liikaa käyttävien osuus (AUDIT -C) 65 vuotta täyttäneistä oli 29% ja 75 vuotta täyttäneistä 16%. Ikääntyneiden miesten osuus alkoholia liikaa käyttävissä on selkeästi suurempi, kuin naisten; 75 vuotta täyttäneistä pohjoiskarjalaisista miehistä 26% käytti alkoholia liikaa, kun naisten osuus oli 7%.

Systemaattinen puheeksi otto on liitetty osaksi seitsemän palvelualueen perustoimintaa. Kyseisissä palveluissa on sovittu säännölliset kontaktipisteet, joissa puheeksi otto toteutuu rutiininomaisesti. Toimintamallin myötä sote-palveluissa tehtävä EPT tulee myös näkyviin: vuosien 2021–2024 aikana esimerkiksi terveydenhuollossa alkoholin puheeksi ottoja (AUDIT-C-mittari) on tehty yhteensä 9813 kertaa (tilanne 4.7.2024). Myös alkoholinkäytön toteutuneita mini-interventioita kuvaava HYTE-kerroinindikaattori on noussut 2022–2023 välisenä aikana luvusta 3 lukuun 62. Vuonna 2024 alkaneessa EHEÄ- hankkeessa on kehitetty tupakka- ja nikotiinituotteiden lopettamisen tuen palveluita yläkoululaisille, toisen asteen opiskelijoille, lasta odottaville vanhemmille sekä työttömille yhteistyössä Pohjois-Karjalan Syöpäyhdistyksen kanssa.

Viime vuosina tehty hyvää perustyötä, jotta hyvinvointialueen toteuttama ehkäisevä päihdetyö on saatu hyvälle perustasolle ja rakenteet pysyviksi. Ehkäisevän päihdetyön koordinaatio ja siihen liittyvä yhteistyö kuntien kanssa on toiminut hyvin. Perustyön lisäksi hankeresurssien avulla on pystytty myös kehittämään yksityiskohtaisempia ehkäisevän päihdetyön sisältöjä. Jatkossa on tärkeä jatkaa jo aloitettua hyvää yhteistyötä eri toimijoiden kanssa. Osana sote-palveluja on tärkeä jatkaa jo aloitettua Ehkäisevän päihdetyön polku -toimintamallia ja sen jalkauttamista osaksi eri palvelualueiden toimintaa. Eri alojen ammattilaisten ehkäisevän päihdetyön osaamista tulee päivittää jatkossakin

Hanke linkittyy seuraaviin hyvinvointialueen strategiaan tavoitteisiin

- Toimintamme lähtökohtana on ennaltaehkäisy sekä hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen yhteistyössä asukkaiden ja yhteistyökumppaneiden kanssa.
- Monikanavainen palveluverkkomme vastaa väestön palvelutarvetta.
- Palvelujen saatavuus, saavutettavuus ja oikea-aikaisuus paranevat.
- Toimintamme on tuloksellista, laadukasta ja kustannusvaikuttavaa.
- Toimintamme on pitkäjänteistä, tulevaisuuteen katsovaa ja päätöksenteko lapsen edun mukaista.